

izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen

Oblikovanje karaktera lutke 1

Preddiplomski sveučilišni studij Dizajn za kazalište, film i televiziju

sadržaj

/ ukratko o kolegiju	01
/ predstavljачka uloga lutke kroz povijest	02
/ lutke 1—101	08
/ likovni primjeri lutaka	10
/ oblikovanje karaktera lutke kroz crtež	24
/ oblikovanje i izrada plošne lutke	28
/ opravdanje likovnosti tekstem	29
/ studentske misli i radovi	30
/ preporučena literatura	51

/ Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku

/ Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ukratko o kolegiju

Kolegiji *Oblikovanje karaktera lutke 1* i *Oblikovanje karaktera lutke 2* tvore nužan umjetnički praktični temelj za izučavanje tehnologije scenske lutke na višim godinama studija te se realiziraju u formi vođenog (mentoriranog) umjetničkog istraživanja.

Kolegij *Oblikovanje karaktera lutke 1* uvodi studente u likovnu praksu lutkarskog teatra kroz jednostavne vježbe oblikovanja karaktera na način koji je najbliži uživanju u igri i neopterećenom uranjanju u vlastitu maštu. Pri tome se zanatski naglasak stavlja na razvoj crtačkih vještina studenata i sposobnost oblikovanja karaktera lutke crtačkim tehnikama.

Kolegij *Oblikovanje karaktera lutke 2* nadogradnja je oblikovanju lutke kroz crtež. Studentima pruža temeljna znanja o osnovnim mehanizmima pokretanja lutaka, vještine izrade idejne i tehničke skice te ih osposobljava za upotrebu materijala te ručnih i električnih alata uz usavršavanje vještina plastičnog oblikovanja primjerenih za izradu modela lutke u tri dimenzije ili jednostavnije funkcionalne scenske lutke.

Studenti sve praktične zadatke realiziraju u okviru nastave, osim eventualne izrade dodatnih idejnih skica koje mogu izraditi samostalno u slobodno vrijeme. Razlog realiziranja zadataka u okviru nastave jest trenutna dostupnost nastavnika pri rješavanju tehničkih problema koji se odnose na izradu tehničkih skica, upotrebu primjerenih materijala, korištenje alatima ili svladavanje vještina neophodnih za kvalitetno praćenje nastave kolegija na višim godinama studija. U suprotnom, pokušavajući samostalno iznaći tehnička rješenja koja su obuhvaćena mentorskom podukom, studenti bi gubili vrijeme na rješavanje jednostavnih problema, a koji će, uz podršku nastavnika, postati rutinskim dijelom stečenih vještina. Na taj će se način moći kvalitetnije baviti studiranjem konkretnih tipova lutaka, usvajanjem tehnoloških zanatskih vještina i razvijati osobni likovni izričaj, neopterećeni početničkim mukama koje prethode svladavanju elementarnih tehnika obrade materijala i upotrebe alata za izradu lutaka.

Svi likovni materijali korišteni su isključivo u edukativne svrhe.
Njihova izmjena ili korištenje u bilo koju drugu svrhu nisu dopušteni.

Predstavljačka uloga lutke kroz povijest

Lutke su postojale u raznim oblicima u gotovo svim kulturama tijekom ljudske povijesti. Njihova je privlačnost univerzalna, možda upravo stoga što pružaju mogućnost predočavanja ljudskih osjećaja i postupaka, dok su istovremeno lišene ljudskih ograničenja.

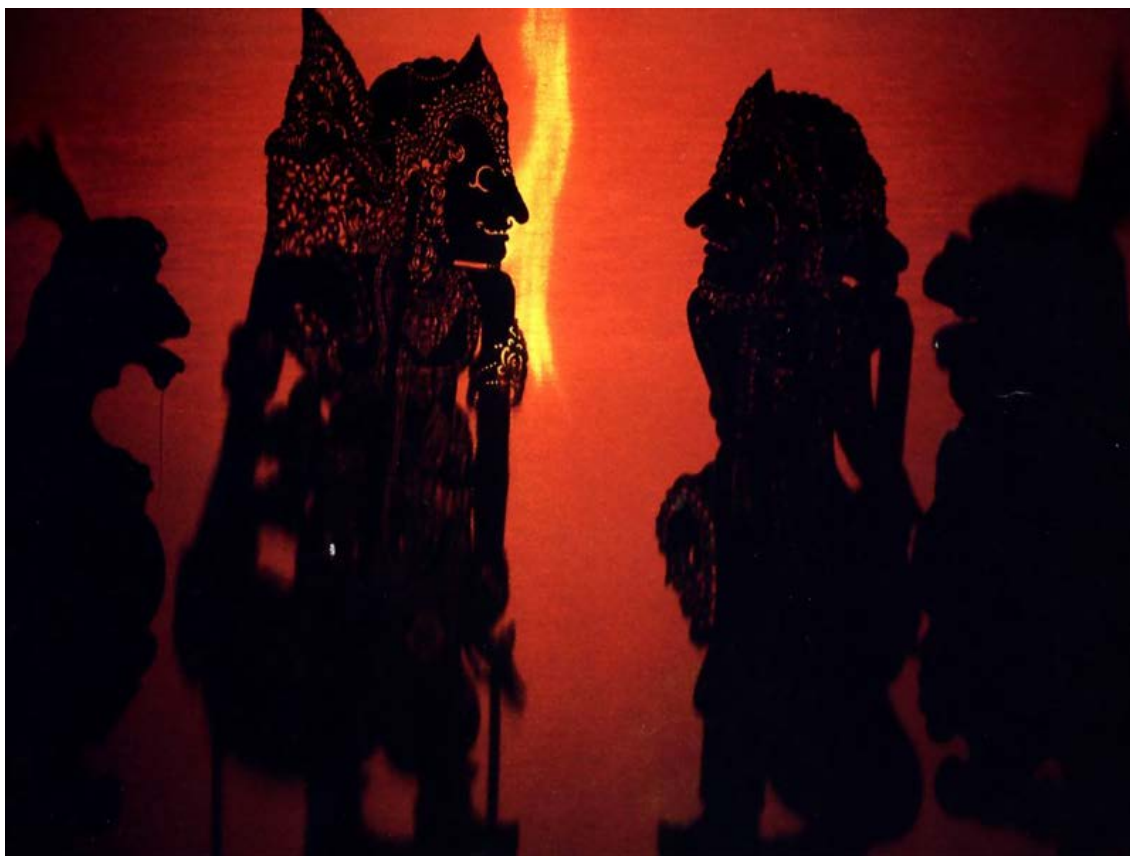
Arheolozi su otkrili lutke od terakote s pomičnim zglobovima koje su bile korištene u Grčkoj i Rimu i koje datiraju oko 300. godine prije nove ere.

Materijalni dokazi svjedoče o tome da su američki Indijanci koristili lutke na koncu mnogo prije dolaska bijelaca na njihov kontinent.

U muslimanskim zemljama, gdje islamski vjerski zakoni ne dopuštaju likovna uprizoravanja, mitovi su pripovijedani uz pomoć kazališta sjena, čija se bogata lutkarska tradicija održala do današnjih dana.

U Europi su, tijekom srednjeg vijeka, lutke korištene u kazališnim prikazima religioznog i poučnog karaktera. A već početkom 19. stoljeća u Engleskoj, lutke prekoračuju prag posvećenog prostora kazališta te i same postaju jeftinijom uličnom robom kada se jednostavne plošne lutke i scenografija popularnih predstava onog vremena počinju prodavati kao suveniri, čija je upotreba postala popularnom zabavom uz ognjišta viktorijanskih obitelji.

/ kazalište sjena, Bali / upotreba vatre kao izvora svjetla oživljuje plošne lutke iza paravana

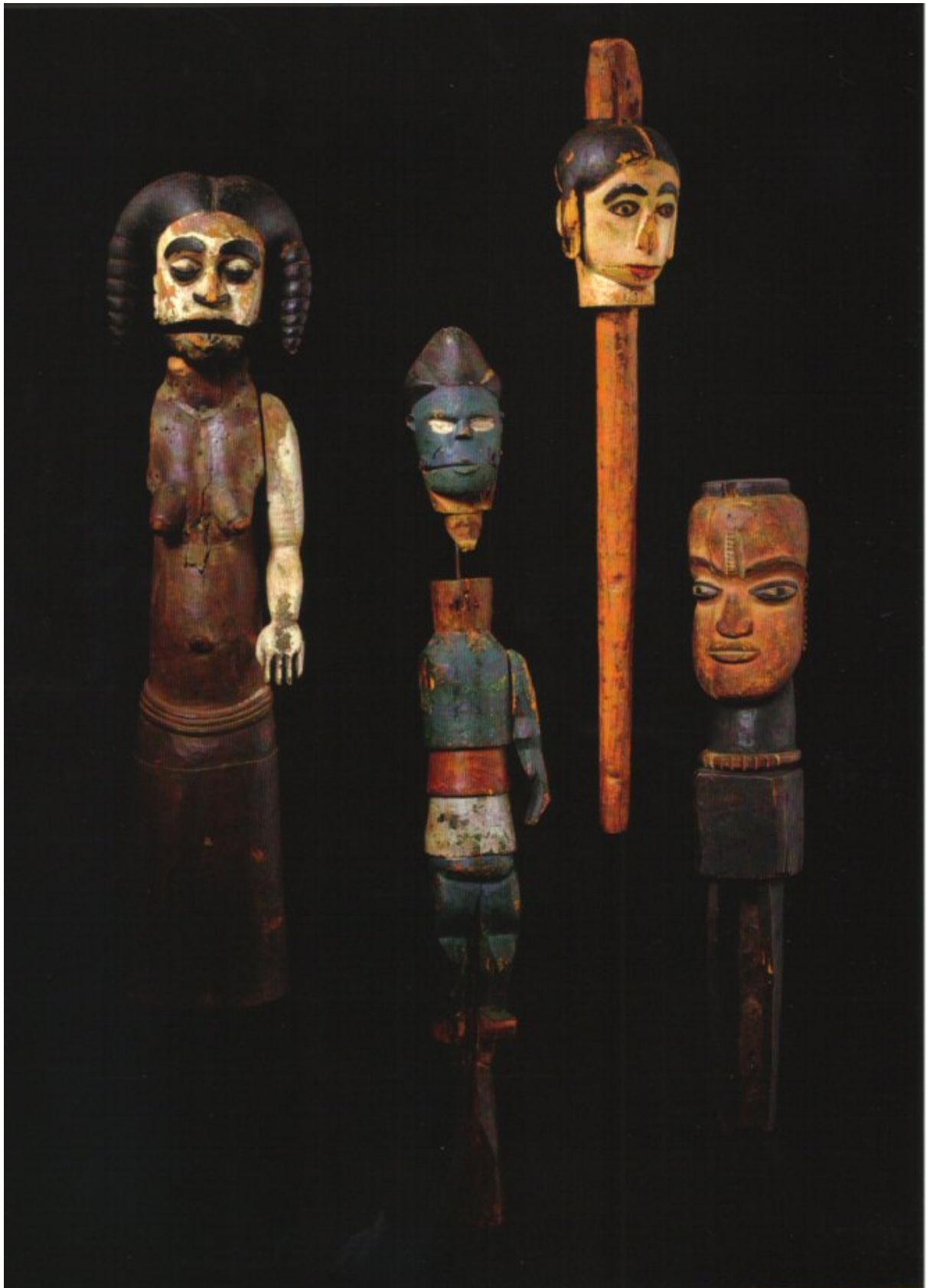
Lutke su nevjerovatno različite, odraz su kultura u kojima su nastajale, okruženja i svojih različitih tvoraca te su diljem planeta tijekom vremena igrale nebrojene uloge.

Povijest lutke namijenjene predstavljačkoj umjetnosti stara je koliko i kazalište samo i sudjeluje “u različitim oblicima ljudske kulture”¹. Dok se tijekom povijesti lutka u Europi pretežito koristi kao sudionik kazališnih izvedbi, na području Afrike i Azije upotreba lutke seže i dalje u prošlost te je korištena u “predteatralnim i prototeatralnim radnjama”². Lutka sudjeluje u ritualima, materijalno je sredstvo povezivanja čovjeka s bogovima i natprirodnim silama, njezina je funkcija sakralna ili pak posve profana — pri čemu služi kao ogledalo svakodnevnog, odraz čovjekove prirode i sredstvo introspekcije, koristi se u edukativne svrhe ili je pak sredstvo puke zabave.

---

¹ Jurkowski, Henryk, *Teorija lutkarstva, Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*. Subotica: Međunarodni festival pozorišta za decu, 2007., str. 25 (prev. S.D.).

² Isto.

/ lutke afričkog plemena Ibibo, Nigerija

/ Theatre of the Ancients / lutke i ritual / magijska moć lutke

/ Spitting Image (2019.): Donald Trump i Vladimir Putin *igraju* u novim TV epizodama

Tijekom svojeg dugog života u kazalištu, lutke su objašnjavale, prepričavale, zastrašivale i zabavljale, služile su mehanizmima indoktrinacije ili su ih vladajuće ideologije postavljale *s onu stranu zakona*, kada bi s previše duha progovorile o onim *istinama* koje sami lutkari možda nisu imali hrabrosti reći.

Stoljećima je slična estetika oblikovala lutkarstvo u udaljenim krajevima svijeta i različitim kulturama čiji su ostali oblici izražavanja imali malo što zajedničko. Širom svijeta, lutke su se koristile sličnim mehanizmima i odigravale sličan zapanjujući opseg društvenih uloga — uključujući *slapstick* zabavljača, političkog disidenta ili izaslanika duhovnog svijeta.³

Novija europska kazališna povijest postavlja lutku u ograničeno područje kazališta za djecu, pri čemu se naglasak postavlja na obrazovnu funkciju lutke uz priznavanje svojevrsne umjetničke autonomije te funkciju lutke u razvijanju estetske svijesti djeteta.

---

³ Blumenthal, Eileen. *Puppetry and Puppets. An Illustrated World Survey*. London: Thames & Hudson. 2005., str. 7 (prev. S.D.).

Raspravljajući o stanju europskog lutkarstva tijekom pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, Jurkowski navodi kako je “materijalnost lutke bila na gubitku”, s obzirom na to da je njena vizualnost bila

potisnuta u drugi plan, u ime široko shvaćene dramatičnosti koja proističe iz napetosti sadržanih u radnji. Iako su lutkari veliku pažnju posvećivali animaciji i pokretu lutaka, u suštini su ih, u odnosu na sadržaj drame, smatrali drugorazrednim činiocima. Malo je bilo lutkara koji se nisu uklapali u tu opću sliku, a to su uglavnom bili likovni umjetnici.⁴

Stalna suradnja pojedinih redatelja i likovnih umjetnika rezultirala je doista izvanrednim lutkarskim ostvarenjima pri čemu glavni pečat predstavi daju upravo likovnjaci oblikovanjem ukupnog vizualnog identiteta predstave, stvaranjem nove začudnosti koja je ostvariva upravo uslijed dugoročne suradnje koja pruža mogućnosti slobodnijeg istraživanja i olakšane komunikacije između redatelja i likovnog umjetnika. Primjeri takve suradnje su zasigurno i autorski tandemi kao što su poljski redatelj Wiesław Hejno i oblikovateljica lutaka Jadwiga Mydlarska-Kowal ili na našim prostorima redatelj Velimir Deželić i scenograf i oblikovatelj lutaka Davor Mladinov, koji su obilježili produkciju Zagrebačkog kazališta lutaka tijekom šezdesetih godina prošlog stoljeća te oblikovatelj lutaka i lutkarski scenograf Branko Stojaković i redatelj Zvonko Festini koji je

od 1960. do 1992. (...) režirao samo jednu predstavu bez Stojakovića.⁵

Zanemariti likovnost lutke, ali i ostalih vizualnih elemenata izvedbe poput kostima, oblikovanja scenskog prostora, scenske rasvjete i slično, u kazališnom mediju koji je po svojoj prirodi i biti namijenjen gledanju, značilo bi negirati upravo ono *što lutke jesu*, njihovu osnovnu izražajnu prirodu koja im omogućava da dominantnim vizualnim rječnikom: formom, bojom, teksturom i posredno (pokretom glumca lutkara) oživljenog mrtvog predmeta — smjelije, iskrenije i potentnije progovore od nas samih, i to je ono što lutke čini toliko posebnima.

---

⁴ Jurkowski, Henryk, *Teorija lutkarstva, Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*. Subotica: Međunarodni festival pozorišta za decu, 2007., str. 10-11 (prev. S.D.).

⁵ Vigato, Teodora. *Stojaković je nemoguću redateljsku zamisao znao pretvoriti u moguću*. Zadar: Zadarski list, 12. 6. 2012. Online izdanje: <http://www.zadarskilist.hr/clanci/12062012/stojakovic-je-nemogucu-redateljsku-zamisao-znao-pretvoriti-u-mogucu>, datum posjeta: 22. 1. 2015.

Lutke 1—101

Marijana Županić Benić definira lutkarstvo kao sintezu

umjetnosti koja u sebi objedinjuje likovni, glazbeni, dramski, plesni i književni izraz, pa stoga nudi bezbrojne mogućnosti kreativnog izražavanja kako za djecu, tako i za odrasle.⁶

Pri tome ističe specifičnosti lutkarskog kazališta koje je

u mnogočemu slično glumačkom kazalištu, samo što kod lutkarstva postoji posrednik između glumca i publike: lutka. (...) Lutka je metafora, pokret koji ju oživljava daje joj smisao, ona u sebi posjeduje mogućnost različitih transformacija.⁷

LUTKA U ODGOJU I OBRAZOVANJU. Uloga lutke kao nastavnog instrumenta pospješuje dječje učenje. Lutka je metafora. Kroz igru i interakciju s lutkom dijete je motiviranije, učenje se intenzivira i samim je time učinkovitije. Uz olakšano učenje, u kontaktu s lutkom dijete razvija kognitivne procese, upoznaje i prepoznaje međuljudske odnose, lakše poima društvenu dinamiku, prepoznaje tuđe emocije kako bi moglo ovladati vlastitima, te razvija osjećaj za likovnost i estetsku svijest.

Lutke se koriste za pripremu lutkarskih predstava, ali su i bitne kao sredstvo improvizacije, korištene u spontanim ili planiranim igrama koje su izrazito važne za razvoj dječje kreativnosti - onoga što će svakom djetetu biti od presudne važnosti za rješavanje problema s kojima će se susretati tijekom svojeg formalnog i neformalnog obrazovanja, bez obzira kojim se područjem u kasnijoj dobi bude bavilo. Kreativnost i sposobnost ludičkog rješavanja problema izvan zadanih okvira bitna je jednako softverskim inženjerima, kuharima, genetičarima, frizerima, atomskim fizičarima ili automehaničarima, pri uzgoju organskog povrća ili bavljenju umjetnošću.

Lutka budi maštu djeteta, potiče grupnu dinamiku, zahtijeva finu motoriku i tjelesnu koordinaciju, te pospješuje pravilan razvoj govora.

---

⁶ Županić Benić, Marijana. *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam International, 2009., str. 8.

⁷ Isto.

LUTKARSTVO ZA ODRASLU PUBLIKU. Premda su lutkarske predstave za odrasle na području Hrvatske repertoarno razmjerno slabo zastupljene, upotreba lutkarstva u produkcijama za odrasle našla je svoje mjesto u svijetu u okviru *vizualnog kazališta* i tzv. *devised theatre*, koje je na hrvatski prevedeno kao *skupno osmišljeno kazalište*⁸. Vizualno je kazalište terminološki jasno raščlanjeno od lutkarskog kazališta, no upravo je u okviru vizualnog kazališta lutkarstvo kao izražajno sredstvo čvrsto pozicionirano u okviru izvedbene umjetnosti namijenjene odrasloj publici.

Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća, umjetnici različitih polja umjetnosti pokušavaju iznaći nove načine izražavanja i izvedbenih praksi koji bi mogli “osloboditi otuđenog pojedinca”⁹ kulturne represije radikalne vladajuće politike te se kao pokušaji otpora kulturnoj represiji javljaju *happening*, *performance* i vizualno kazalište. Temeljna organizacijska načela vizualnog kazališta su upravo likovnost i pokret — fizički vizualni jezik čija je komunikacijska svrha stvaranje mentalnih slika u svijesti gledatelja. Komunikacijska funkcija ostvaruje se primarno pokretom koji uključuje različite oblike plesa, tradicionalnu pantomimu, znakovni jezik, geste ili umjetnost cirkusa. Uz pokret, vizualni kazališni izbori često uključuju i lutkarstvo i maske kao bitne integrativne elemente u stvaranju sveukupnosti značenja izvedbe.

Izvedba kao događaj, radije negoli kao kazališna predstava u klasičnom smislu riječi, zahtijeva od gledatelja aktivno sudjelovanje s ciljem ostvarivanja života koji postaje u potpunosti osjetilan i estetičan. Polazište ovakvog pristupa izvedbenoj umjetnosti jest upravo interdisciplinarni odnos koji se ostvaruje između teatra i likovne umjetnosti, trenutak kada se likovnost pretvara u akciju, odnosno u djelovanje.

I u okviru takvog, u iskonima teatra utemeljenog, vizualnog kazališta — lutka je postavljena u fokus kao magijski predmet.

---

⁸ Prema: Rogošić, Višnja. *O skupno osmišljenome kazalištu danas: pojmovlje, status, značajke*, u: *Umjetnost riječi* LVII. / 1—2, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo Zagreb, 2013., str. 81—113.

⁹ Heddon, Deirdre, Jane Milling. *Devising Performance*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2006., str. 64 (prev. S.D.).

Likovni primjeri lutaka

Promišljajući o istinitosti i iskrenosti scenske lutke u odnosu na živog glumca, u uvodu intervjua sa Zlatkom Bourekom, koji je velik dio svojeg umjetničkog opusa posvetio osobito lutkarstvu za odrasle i uspio lutkarsko kazalište s margina umjetničke izvedbene prakse uspjeti na položaj visoke, *ozbiljne* umjetnosti, Ivana Slunjski navodi:

Je li lutka nesavršena zamjena za glumca ili je glumac tek blijeda kopija savršenog glumca — lutke, pitanje je kojim su se pozabavili mnogi kazališni stvaratelji i mislitelji. I Heinrich von Kleist, i Rio Preisner, i E. G. Craig u lutki vide biće lišeno svih ljudskih nesavršenosti. Lutkina kazališna rola ujedno je njezina životna rola, ono što živom glumcu predstavlja tek fikciju, lutkina je jedina realnost. Njezina kazališna oživotvorenost nije ona lažna. Lutka svoju posebnost pronalazi u spoju dviju kazališnih antinomija, spoju živoga i neživoga, stvarnoga i nestvarnoga. Stoga lutkarsko kazalište sve češće izlazi iz marginalne pozicije i zadobiva status najvišeg oblika scenske umjetnosti.¹⁰

/ lutka Zlatka Boureka iz predstave *Lizistrata*

---

¹⁰ Slunjski, Ivana. *Indiferentno lutkino lice. Razgovor sa Zlatkom Bourekom*. Zarez, godište IV, broj 73, 2002., str. 26.

/ Theodora Skipitares: *Napredovanje Bludnice* (1998.)

/ Michael Meschke: *Otac Ubu* (1964.)

U oba se primjera likovnim sredstvima otvara prostor ravnopravne suigre glumca i lutke.

/ Bread and Puppet Theater

Bread and Puppet Theater je kazališna trupa osnovana 1963. godine u New Yorku koja djeluje i danas i “jedna je od najstarijih, neprofitnih, samoodrživih kazališnih trupa”¹¹ u Sjedinjenim Američkim Državama. Uz repertoar lutkarskih predstava namijenjenih dječjoj publici, Bread and Puppet Theater se u okviru svojeg kazališnog djelovanja bavi socijalnom tematikom i političkim aktivizmom u okviru lutkarskih predstava namijenjenih odrasloj publici. Lutkarske predstave, postavljene u prirodni ambijent ili u javne gradske prostore, često koriste predimenzionirane lutke pri čemu je dramaturška funkcija govorenog jezika izjednačena s onom plesa, glazbe ili likovne umjetnosti.

Izvedbe Bread and Puppet trupe više nalikuju svetkovinama ili ritualnim obredima no konvencionalnim, ušminkanim komercijalnim lutkarskim proizvodima namijenjenim pukoj zabavi. Bread and Puppet želi da njihova publika misli, da uroni u sada i u sebe posredstvom naizgled jednostavnih ali značenjski nabijenih, socijalno angažiranih i pomalo revolucionarnih lutkarskih izvedbi bilo da su smještene u javne i otvorene prostore ili da su smještene u zatvoren prostor (pre)namijenjen izvedbi.

---

¹¹ <http://breadandpuppet.org/>, datum posjeta: 14. 2. 2015. (prev. S.D.).

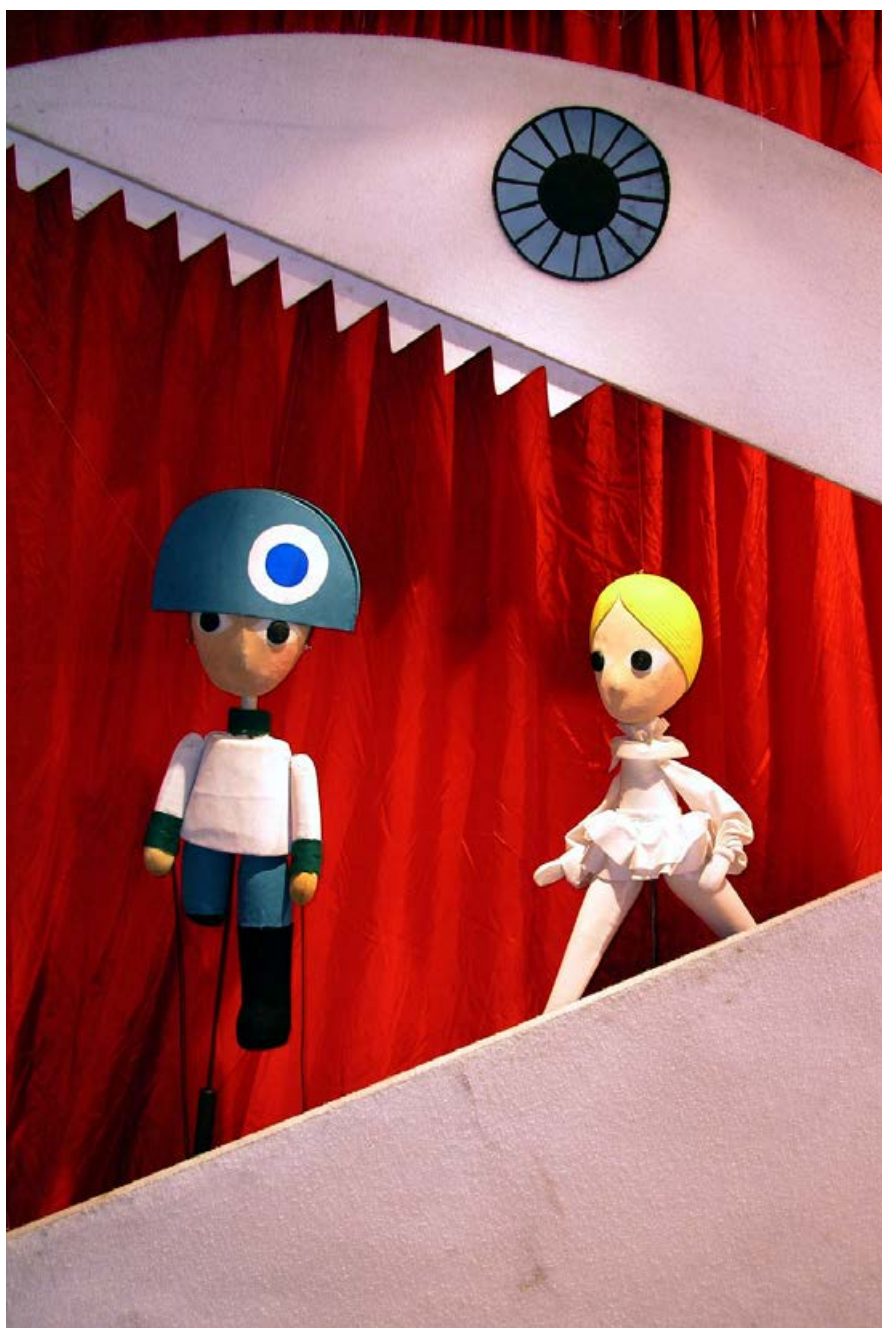
/ Bread and Puppet Theater: Protest protiv nuklearnog naoružanja, New York (1982.)

Zlatko Bourek autor je brojnih lutkarskih predstava, nastalih tijekom više od četrdeset godina njegovog aktivnog i izuzetno plodnog djelovanja na području lutkarske umjetnosti. Predstave u kojima potpisuje likovnost ili se predstavlja kao totalni autor (od teksta, likovnosti do režije predstave), obuhvaćaju izvedbe za djecu i lutkarske predstave za odrasle, odnosno teatar figura (kako ga autor sam naziva i tako ga terminološki razdvaja od lutkarstva za djecu), koje čine bitan segment vrhunskih umjetničkih dosega hrvatskog lutkarstva.

/ autor lutaka i ukupne likovnosti predstave: Zlatko Bourek: *Lizistrata* (1987.)

Branko Stojaković je tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina u svojem pristupu likovnom i tehnološkom oblikovanju za potrebe lutkarskih predstava možda od svih hrvatskih oblikovatelja i lutkarskih tehnologa postigao najveći stupanj likovne i dramaturški vrlo funkcionalne sinergije između lutke i scenografskih elemenata. Stalni scenograf i kreator lutaka u kazalištu lutaka u Zadru, Stojaković je “uspio, tijekom godina, istaknuti svoje likovno umijeće, ostvariti svoju umjetnost kao poeziju sklada u detalju i cjelini”.¹²

/ lutke i scenografija: Branko Stojaković: *Postojani kositretni vojnik* (1978.)

---

¹² Bogner-Šaban, Antonija. *Hrvatsko lutkarstvo u zrcalu povijesno-estetskih određenja*. Zadar: Glasje 3/4, 1999., str. 21.

Posljednja predstava Branka Stojakovića, Marulićeva *Judita* iz 1991., čiju režiju potpisuje Marin Carić, u likovnim se rješenjima autora rukovodi likovno-povijesnim smjernicama. Suigra živih glumaca pod maskama i velikih naglavnih lutki kao i upotreba pojednostavljenih malenih marioneta u kazalištu unutar kazališta čini harmoničnu likovnost ovog komada.

/ lutke i scenografija: Branko Stojaković: *Judita* (1991.)

Njemačka umjetnica **Ilka Schönbein** u svojim vizualno izrazito uznemirujućim, majstorski stiliziranim izvedbama koje često tematiziraju beznade života i sveprisutnost smrti u židovskom getu, neizostavno koristi lutke i maske. Njene su *Metamorfoze metamorfoza* iz 1994. godine solo ulična predstava koja se sastoji od

vinjeta bez riječi koje evociraju užas i potištenost židovskih geta Centralne Europe, uz upotrebu lutaka koje uključuju pohotnog štakora, grabežljivog pauka i gavrana.¹³

/ Ilka Schönbein: *Metamorfoze metamorfoza* / poetika užasa holokausta (1992.)

---

¹³ Blumenthal, Eileen. *Puppetry and Puppets. An Illustrated World Survey*. London: Thames & Hudson. 2005., str. 210 (prev. S.D.).

Poljski likovni umjetnik koji se posvetio u potpunosti izvedbenoj umjetnosti, **Tadeusz Kantor**, koristio je kazalište kao laboratorij za umjetnička istraživanja, ali i za istraživanja glede vlastitog identiteta, glede samog bitka pojedinca u suodnosu sa sveukupnošću svijeta koji ga okružuje. *Teatar smrti* kojim se Kantor bavi od premijerne izvedbe *Mrtvog razreda* (Umarla klasa) 1975. godine na razmeđu je živog i lutkarskog teatra.

Mrtvi razred smješten je u učionicu gdje se ostarjeli karakteri nalik na leševe suočavaju sa svojim mlađim *ja* uz zvuk nostalgичnog valcera. Ovdje mrtvi i živi supostoje, predmeti postaju skulpture namjesto jednostavnih dodataka, i glumci izvode sekvence miješajući poeziju i grotesku.¹⁴

/ Tadeusz Kantor: *Mrtvi razred* (1975.)

Lutke u prirodnoj veličini, staklenih zamrznutih pogleda, u crnim odijelcima, s ljudskom kosom, i same nalik davno odbačenim predmetima, djeluju sablasno, prizivajući duhove prošlosti.

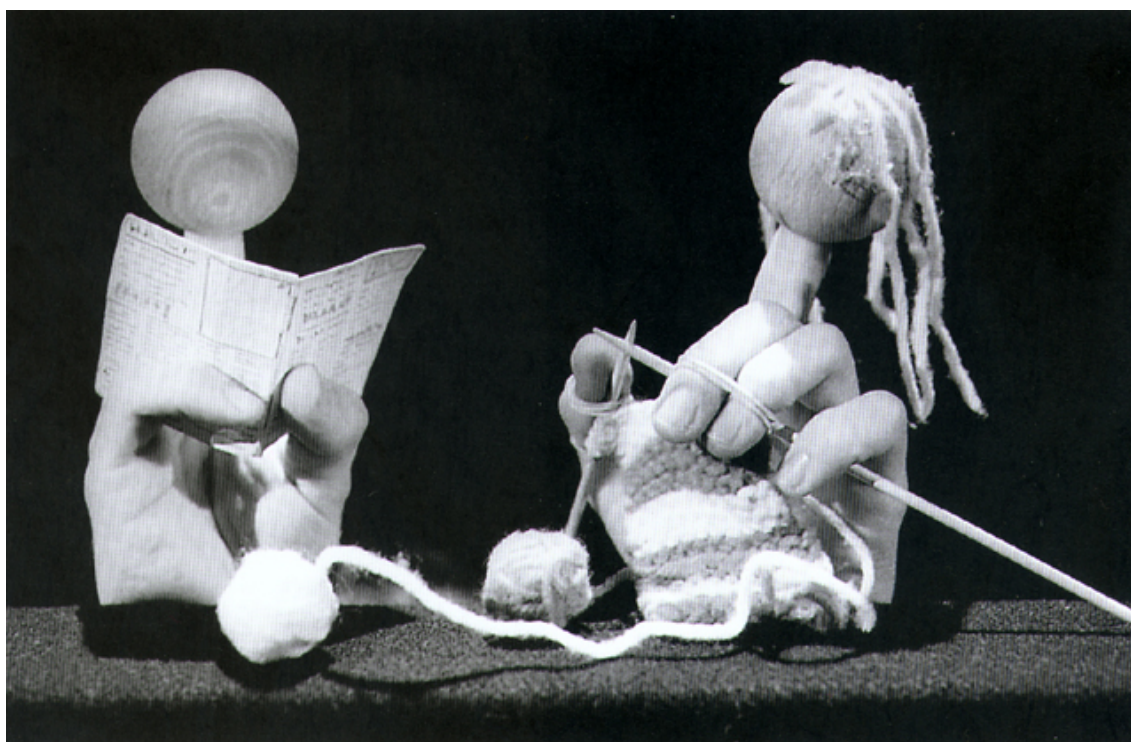
---

¹⁴ *Théâtre Française, Major Directors*, <http://www.artsalive.ca/en/thf/histoire/metteursenscene.html> datum posjeta: 7. 8. 2008. (prev. S.D.).

Likovnim sredstvima dizajner određuje atmosferu komada, karakter lutke i njen suodnos s ostalim vizualnim elementima izvedbe. Sâm karakter lutke rezultat je odvažne zaigranosti i vještine likovnog izražavanja njenog tvorca. Jednostavnost ili minuciozan pristup oblikovanju lutke — nebitno je. Lutkarstvo je u konačnici način razmišljanja.

/ autorica lutaka: Ria Trdin: *Zlogrba* (2017.)

/ Bernd Ogrodnik: *Serenada za lutke* (1990.)

Francuski lutkar **Phillipe Genty**, uslijed svojih istraživanja na području izražajnih mogućnosti lutkarskog medija, zaslužan je za mnoga inventivna vizualna rješenja koja su u rasponu od dječje zaigranih dosjetki do tehnološki i glumački vrlo zahtjevnih lutkarskih pothvata.

/ Philippe Genty: *Les voyageurs immobiles* (2010.)

U priči o putovanju kroz povijest, *Les voyageurs immobiles* (Nepokretni putnici) iz 1995. godine, Genty uspješno stapa izražajne mogućnosti žive igre i lutkarstva, uz pantomimu, ples, glazbu i upotrebu nekonvencionalnih materijala. Suodnos lutkara i lutke, pozicija moći onoga tko *drži konce* i potlačenog, *koncem vezanog* izokrenut je, ponekad posve likovnim sredstvima u mnogim njegovim lutkarskim istraživanjima.

/ Philippe Genty: *Lands End* (2008.)

/ autor: Stephen Mushin / kadar iz animiranog glazbenog spota u tehnici teatra sjena

/ autor: Ivan Martinka: *Pinocchio* (2017.)

/ autorica lutaka: Alena Pavlović: *Ukradeno sunce* (2016.)

/ autorica lutaka: Gordana Krebelj: *Bajka o zlatnoj ribici* (2013.)

/ stogodišnjica potonuća Titanica, Liverpool (2012.) / umjetnički direktor: Jean Luc Courcoul

Oblikovanje karaktera lutke kroz crtež

“Mnogi brkaju imaginaciju s oštroumnošću, s domišljatošću.

No imaginacija uopće nije to.

Imaginacija je neobična sposobnost opažanja očima uma.

I to je sama esencija teatra.”

— *Robert Edmond Jones*

Oblikovanje lutke kroz crtež blisko je ilustraciji, no od ilustracije se razlikuje utoliko što oblikovatelj lutaka pri izradi idejnih skica lutke uvijek na umu mora imati njezinu materijalizaciju u formi trodimenzionalnog scenskog predmeta koji određuje ciljane tehnologije (mehanizmi pokretanja), ritam, mogućnost animacije i željene dramske izražajnosti u stvaranju sveukupne poetike izvedbe za koju je lutka namijenjena.

Umjetničko istraživanje u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke I* usmjereno je na istraživanje vizualnih ekspresivnih potencijala buduće lutke, u ovoj fazi neopterećeno tehnološkim zakonitostima ili tipovima lutaka, stoga je u tom pogledu rad studenata bliskiji ilustraciji pri oblikovanju lutke kroz crtež.

Za razliku od živog glumca, lutkine izražajne mogućnosti nisu predodređene, već su u potpunosti u rukama lutkina tvorca koji je dizajnira u odnosu na dramsku radnju ili izvedbu u najširem smislu u okviru koje lutka vrši svoju estetsku i dramaturšku funkciju.

Tijekom izvedbe lutka komunicira s publikom i prenosi određeni raspon emocija. Scenske lutke bezizražajnih lica, bez obzira koliko lijepo ili vješto izrađene bile, posjeduju umanjen dramaturški potencijal nužan za pokretanje radnje. Stoga je sposobnost i vještina komunikacije emocija likovnim sredstvima temeljna zadaća oblikovatelja lutaka.

Oko lutke, lutkin pogled u velikoj mjeri određuje njenu emociju i čini je uvjerljivom.

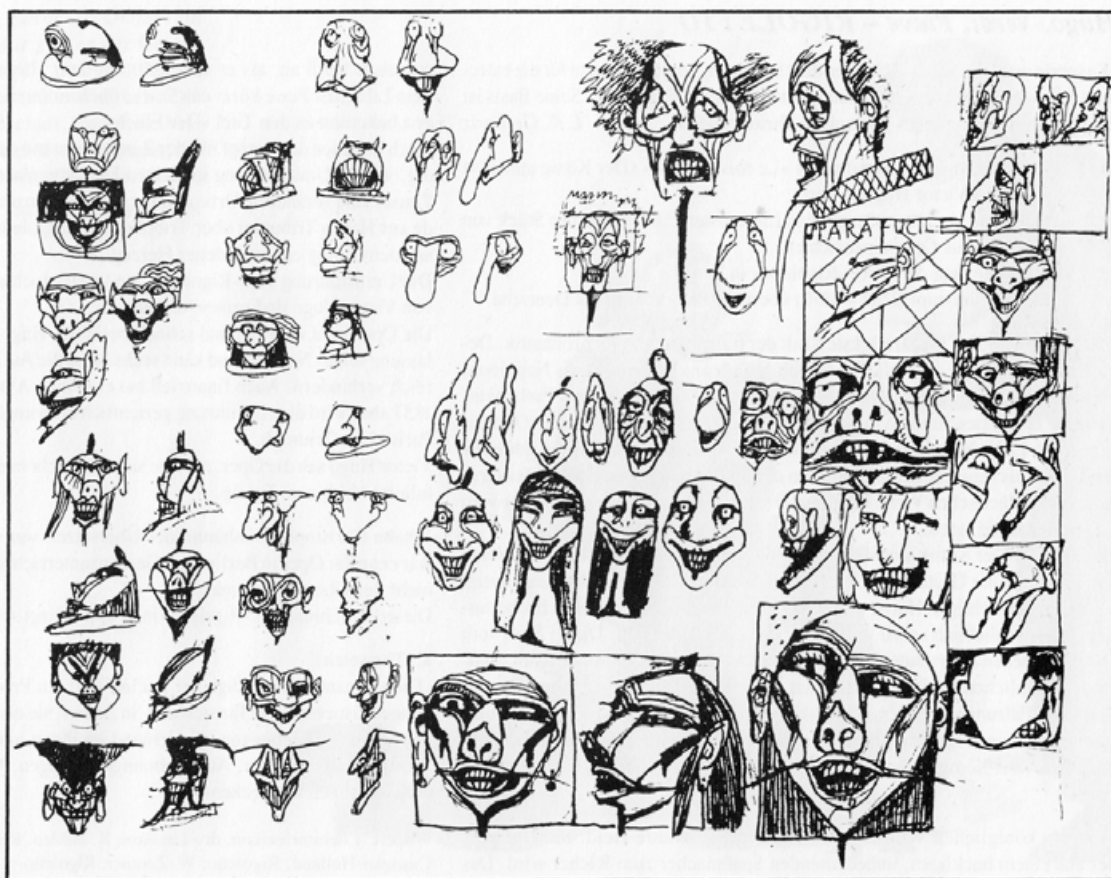
Ukoliko je lutkino oko *mrtvo*, majušno ili neizražajno, gledatelj je čak i podsvjesno manje zainteresiran za ono što lutka pokušava *reći*.

Emocije koje lutka prenosi tijekom izvedbe kao i karakter lutke, dizajner ostvaruje upotrebom elementarnih likovnih sredstava: linijom, volumenom, bojom, teksturom i sl. Osim mimike lica koja precizno može odrediti emocionalno stanje lutke, linijom naglašavamo osnovni osjećaj lutke određujući posturu njezina tijela. I već jednostavnom skicom u dvije dimenzije, samom linijom moguće je prikazati osnovne osjećaje poput sreće, ljutnje, ponosa, tuge, straha...

Trodimensionalna forma, volumen i težište lutke također sudjeluju u tvorbi njezinih osobina i značenja. Pri oblikovanju karaktera lutke kroz crtež, predviđeni prostor koji lutka zauzima u prostoru te njegove osobine (veličina, oblost, uglatost, vijugavost, nazubljenost...) dizajniramo u dvije dimenzije. Kasnijom razradom dvodimenzionalne skice u oprostorenu skicu te naposljetku i tehnološki definiranu lutku koja prenosi željene osjećaje predočene linijom, volumenom i ritmom animiranog predmeta, lutka poprima svoj konačan ciljani karakter, začet u mašti svojeg tvorca čak i prije izrade idejne skice.

Ne postoje pravila za oblikovanje karaktera lutke. Svaka će lutka biti rezultat zbira autorskog teksta, autorskog čitanja tog teksta i likovne interpretacije značenja sadržanih u tekstu — plodova mašte lutkina tvorca. Na osnovi istog tekstualnog predloška, svaki će dizajner iznaći vlastito likovno rješenje karaktera lutke, upotrijebiti različite lutkarske tehnologije za uprizorenje istog komada. Neka će rješenja biti primjerenija ili uspješnija od drugih. Ukoliko slijedite redateljsku koncepciju i ideju djela, najvjerojatnije ćete oblikovati dramaturški primjerenu lutku.

Oblikovanje lutke plod je uporne igre i istraživanja. Dobar će lutkar izraditi velik broj skica i naposljetku odabrati najprimjereniju za određenu izvedbu.

/ potraga za karakterom lutke / skice Zlatka Boureka za lutkarsku predstavu *Rigoletto*

Najpojednostavljeniji primjer predočavanja facijalnih ekspresija točkom i linijom su emotikoni. Sreća, tuga, ljutnja... predočeni jednostavnim linijskim crtežom. Jednako tako, tri su osnovna elementa kojima crtamo emociju lutkina lica: oči, položaj usta i položaj obrva. Bez obzira je li lutka antropomorfna, predstavlja li životinju ili lik proizišao u potpunosti iz mašte likovnog umjetnika.

Osjećaj pokušajte pronaći prepoznavanjem. Jednako kao i kada budete tragali za pokretom lutke, lepršavim ili gegavim načinom hoda... odgovore možete pronaći u vlastitom tijelu, čak i bez zrcala. Vaše vanjsko oko *pročitat* će grimasu straha ili način hoda ukoliko ga odigrate sami sebi te će vam se linija lutke, njezin volumen i ritam otvoriti sami. Zatim vam samo preostaje tu mentalnu sliku prenijeti na papir koji je pred vama.

Na način na koji linijom crtamo raspoloženje lutkina lica, linija položaja tijela lutke također odražava njezino raspoloženje. Raspon pokreta lutke omogućava joj izražavanje određenog raspona emocija tijekom izvedbe.

Želimo li ići još dalje, emociju u okviru lutkarstva ne moramo nužno prenositi figurativnim likovnim elementima. Apstraktniji oblici lutkarske umjetničke prakse, manipulacija materijala ili animacija predmeta, uz pomno planiranje i uvažavanje značenjskih odlika linije, volumena i ritma predmeta (na jednak način na koji bismo taj sustav trebali primjenjivati pri oblikovanju karaktera figurativno oblikovane lutke) imaju snažan komunikacijski potencijal pri prenošenju osjećaja i ideja publici.

ZADATAK 1

1.1. Osmislite lica (karaktere) i nacrtajte jednostavne portrete 5 izmaštanih likova.

1.2. Odaberite jedan od nacrtanih portreta i kroz crtež pokušajte izraziti sljedeće emocije:

1. neutralno / indiferentno lice
2. sreća
3. tuga
4. ljutnja
5. strah
6. iznenađenje
7. gađenje

1.3. Nacrtajte potpunu skicu izmašanog lika u jednom od navedenih emocionalnih stanja obraćajući pozornost na liniju i volumen lutke.

materijal i alat

- papir, olovka (+ drvene bojice, akvarel...)

Oblikovanje i izrada plošne lutke

ZADATAK 2

Izradite nekoliko idejnih skica za plošnu lutku. Pri izradi idejnih skica, valja imati na umu koji će dijelovi lutke u konačnici biti pokretni.

Nakon što ste odabrali jednu od idejnih skica za realizaciju plošne lutke, nacrtajte preciznu skicu željene lutke u mjerilu 1:1. Pojedine dijelove lutke precrtajte na paus-papir, pazeći pri tome na preklapanje pokretnih dijelova plošne lutke. Izrežite dijelove lutke (krojna skica na paus papiru) i prenesite konture dijelova na ljepenku ili neki drugi primjereni materijal koji ste odabrali za izradu plošne lutke. Izrežite dijelove lutke u odabranom materijalu, obojite ih temeljnom bojom te oslikajte i doradite aplikacijom materijala u skladu s vlastitom skicom. Spojite dijelove plošne lutke.

materijal i alat

- papir, olovka (+ drvene bojice, akvarel...)
- paus-papir
- ljepenka, forex...
- podloga za rezanje
- grafičarski skalpel
- brusni papir
- ljepilo za drvo
- akrilne boje (+drvene bojice, akvarel...)
- dodatni materijali prema izboru (za aplikaciju na plošnu lutku)
- paljena žica, pribadače
- električarska kliješta

Opravdanje likovnosti tekstom

Uobičajeno oblikovanju lutke prethodi pomno iščitavanje dramskog teksta ili lutkina likovnost slijedi dogovorenu koncepciju slobodnijih formi lutkarskog i vizualnog teatra koje ne moraju nužno uvijek biti tekstocentrične, ali jesu određene konceptom i namjerom komunikacije određene ideje, osjećaja, stava... publici.

U ovom slučaju poslužiti ćemo se obrnutim slijedom i pokušati pronaći lutkinu priču u njezinoj likovnosti, u atmosferi koju ste izmaštali te ćete sada sliku pokušati pretočiti u riječ, u lutkin narativ.

ZADATAK 3

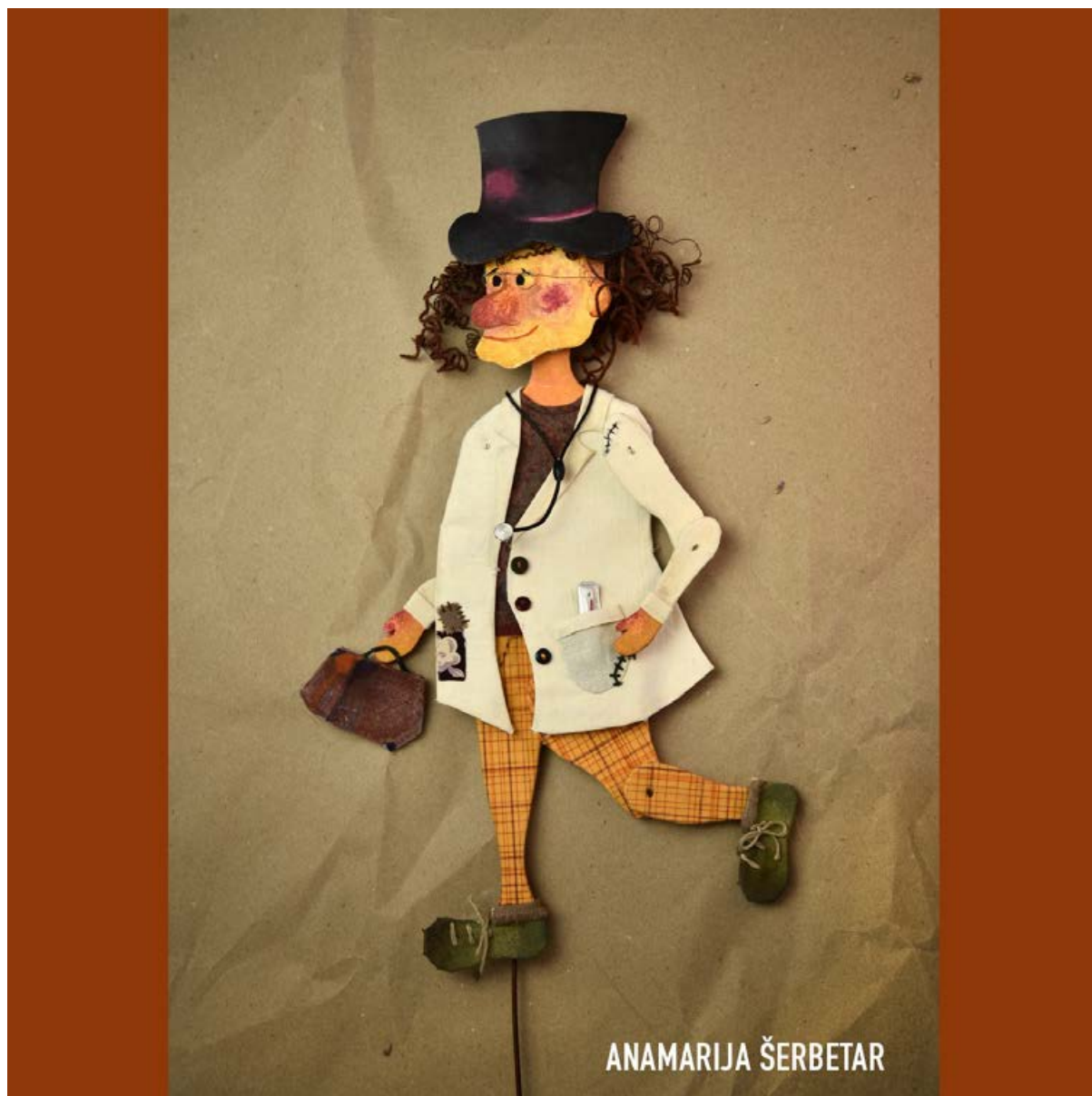
Napišite kratku biografiju lutke koju ste oblikovali i izradili u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 1* — ime, biologija, psihologija, sociologija, geografija... do kartice teksta.

U ovom obrnutom procesu traženja teksta u likovnosti lutke (namjesto iznalaženja likovnosti lutke na osnovi zadanog dramskog teksta) neka vas vodi vaša mašta, bez ikakvih pravila i ograničenja realnog materijalnog svijeta.

6. Studentske misli i radovi

Kao poticaj za vaše vlastito promišljanje i početak istraživanja čarobnog svijeta lutkarstva, u nastavku predstavljam neke misli vaših malo starijih, bistroomskih kolega i njihove lutke.

Istraživanje i put do vaših lutaka te biografije lutaka koje ste na tom putu susreli i iz mašte svoje u žive predmete pretočili, neka budu isključivo vaši.

/ plošna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 1*

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 2*

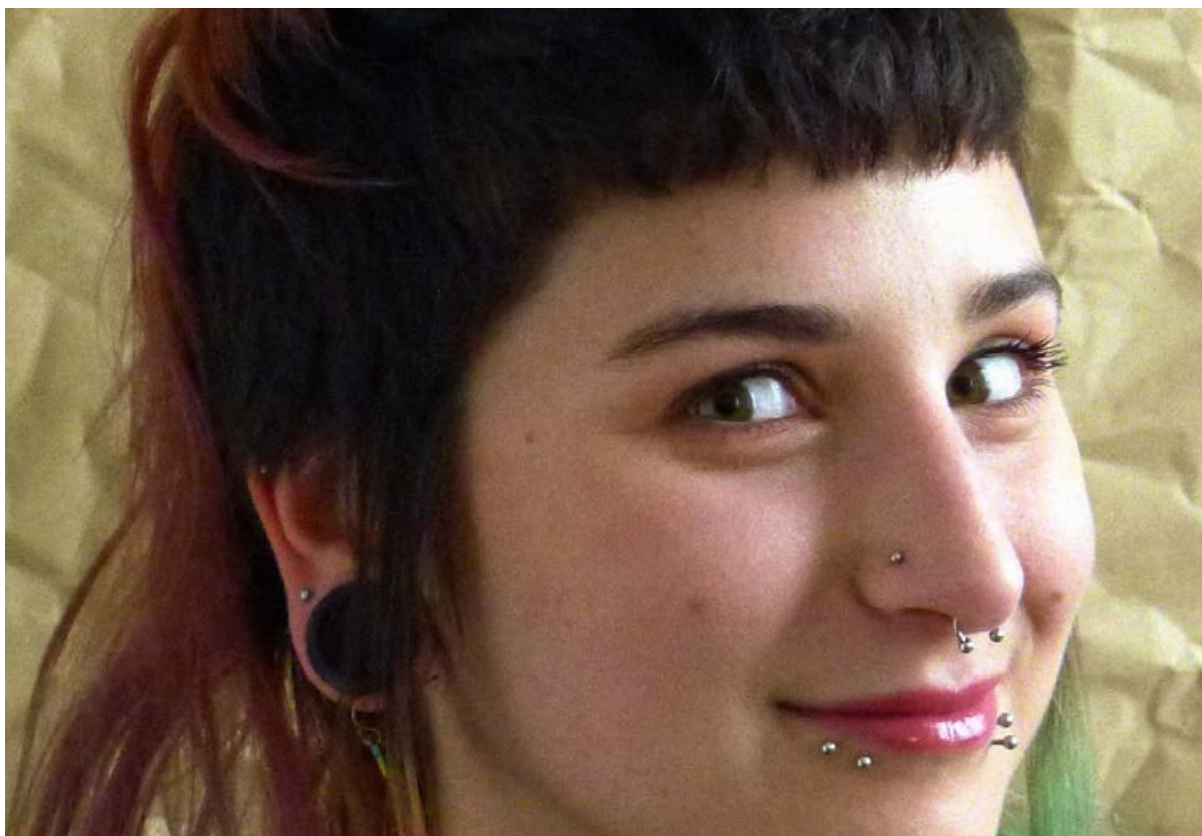
ANAMARIJA ŠERBETAR

Lutkarstvo mi daje priliku da pokažem svijet iz mašte,
a Kazalište da čarolija lutkina života dotakne, zapita, poruči, nasmije,
rastuži, zamisli, poveže...

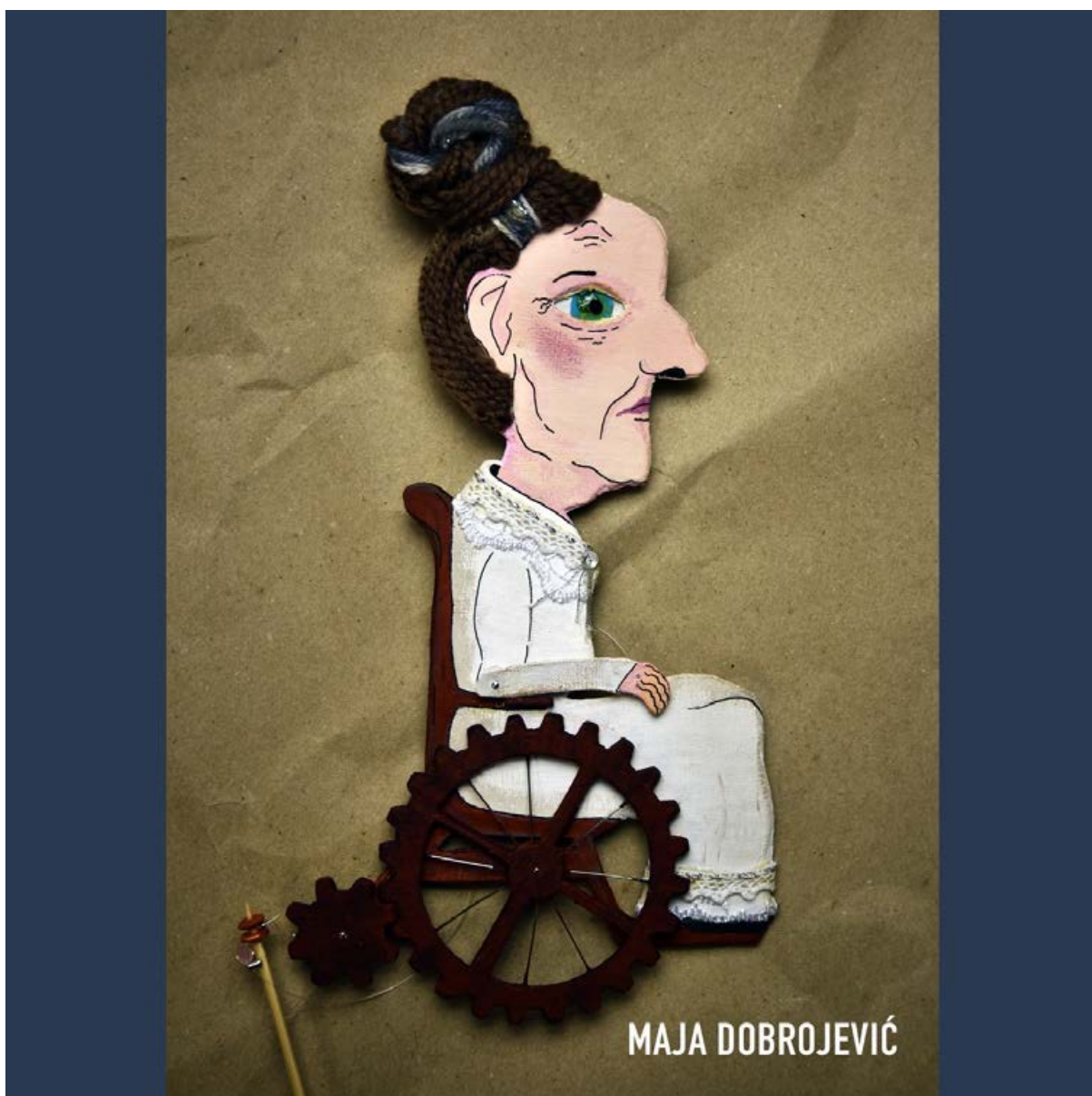
ANAMARIJA ŠERBETAR Mirko je veseli starac kojeg je život u gradu toliko zbunio da se preselio u šumu. Od kako zna za sebe, čuo je šapat biljaka i nikad mu nije bilo jasno kako ostali ne čuju da i one govore... Uspio je napraviti napitke koji rastapaju smeće i pretvaraju ga u zrak i sitni prah. Izgradio je i kolica u kojima je rastapao smeće pomoću svojih biljnih napitaka...

Glomazne noge,
iz čela vire zubi.
Nije sve lijepo,
al mašta sve ljubi.

Svjesno kaširanje,
u glavi spava ciklon.
Lutka je u ruksaku,
tu sam biciklom.

**MAJA
DOBROJEVIĆ**

/ plošna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 1*

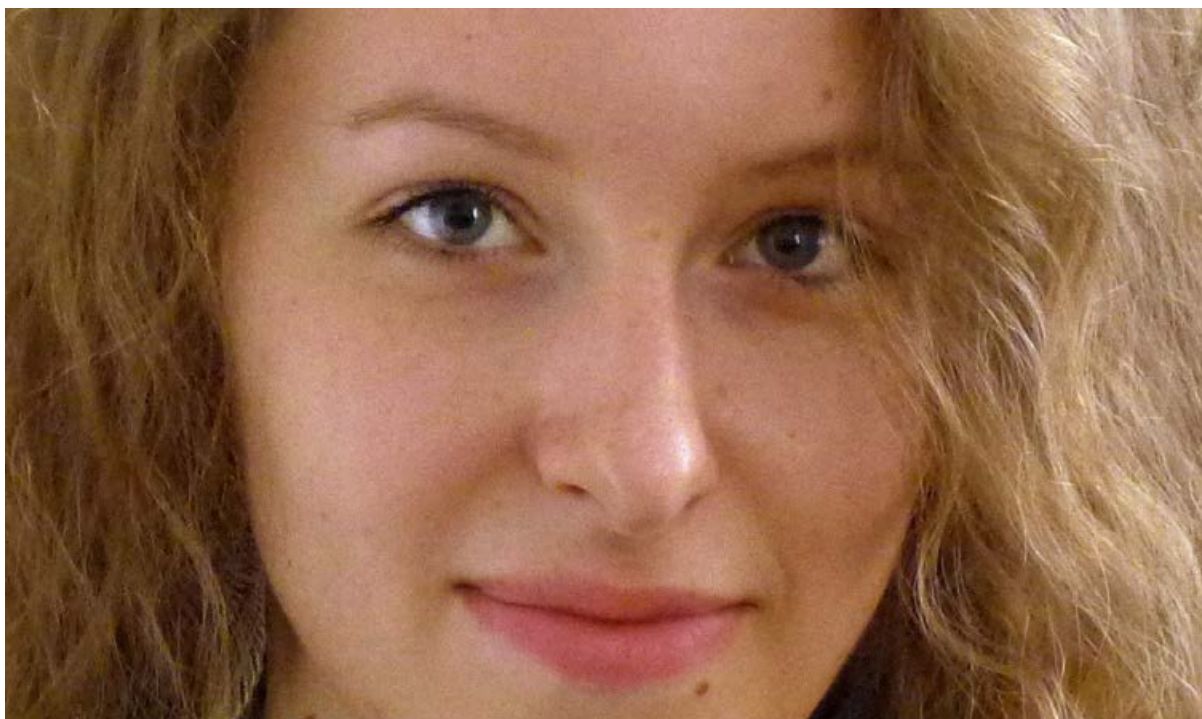
Jedini način na koji čarolija djeluje je kroz naporan rad, ali i naporan rad može biti zabavan kada radimo s ljubavlju, strasti, pažnjom i strpljenjem.

Ono što tu čaroliju budi su umjetnikove ideje i njegovo prenošenje istih u stvarnost. Predivno je što umjetnik kroz lutkarstvo ima nešto u što može uliti sva svoja promišljanja i izložiti ih na interpretaciju drugima. Upravo zato je ono čarobno i zabavno.

IVONA ČAČULOVIĆ

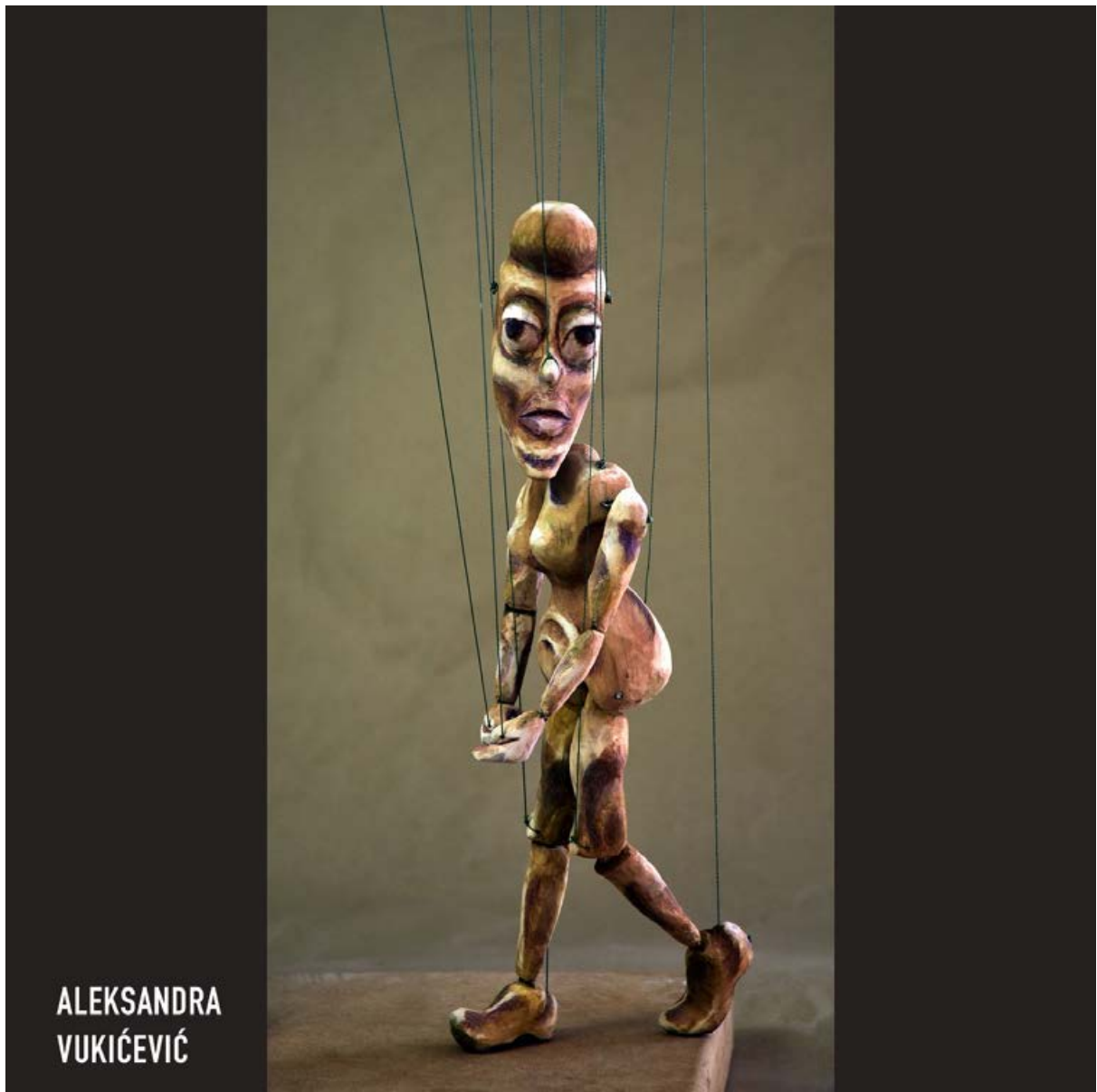

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 2*

Lutkarstvo nema granica. Ribe lete, krave su ljubičaste, vuk nema zube, oči su iznad glave, hoda se na repu. Sve je moguće, samo se treba igrati.

ALEKSANDRA VUKIĆEVIĆ

/ marioneta realizirana u okviru kolegija Oblikovanje i tehnologija lutke 3

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija Oblikovanje i tehnologija lutke 2

IVANA BIKI

Oduvijek sam voljela istraživati različite vrste umjetnosti i pokušavala naučiti o njima što više mogu. Na lutkarstvo nikad nisam gledala kao na nešto što bih htjela bolje upoznati, dok nisam pronašla ovaj studij. Sada mi je jako drago što imam priliku i o njemu nešto naučiti, oduševiti druge, a i samu sebe sa svime što mašta i malo truda može pretvoriti u lutku.

/ plošna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 1*

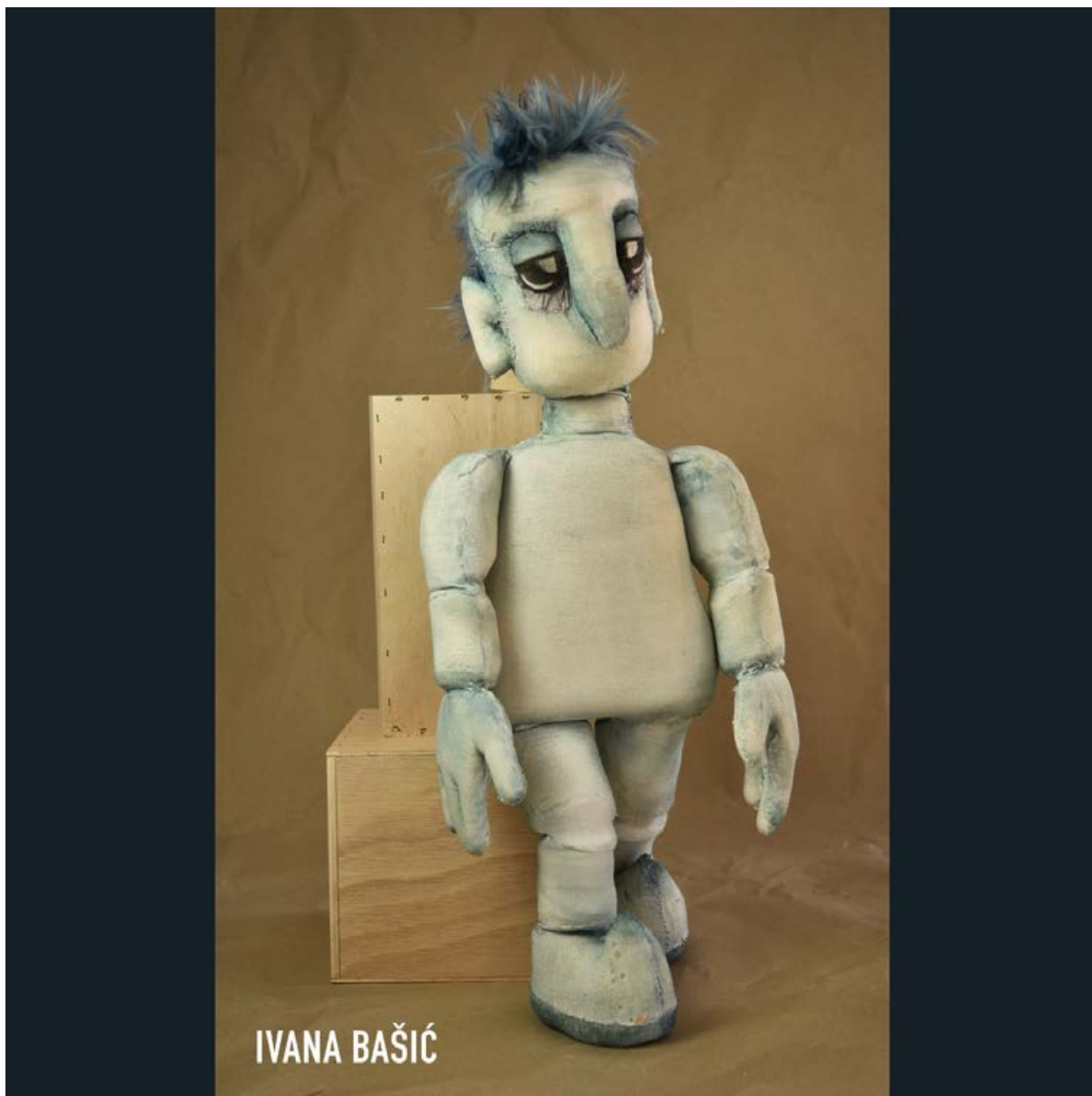
IVANA BAŠIĆ

Stvaranje umjetničkog rada je dugotrajan proces
i nekad zna otići putem koji nismo u početku zamislili,
ali na kraju bude točno onakav
kakvim smo ga na početku osjetili.

/ ginjol (ručna lutka) realiziran u okviru kolegija *Oblikovanje i tehnologija lutke 1*

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje i tehnologija lutke 2*

Lutkarstvo je imaginaran svijet koji oživljavamo u našoj stvarnosti.

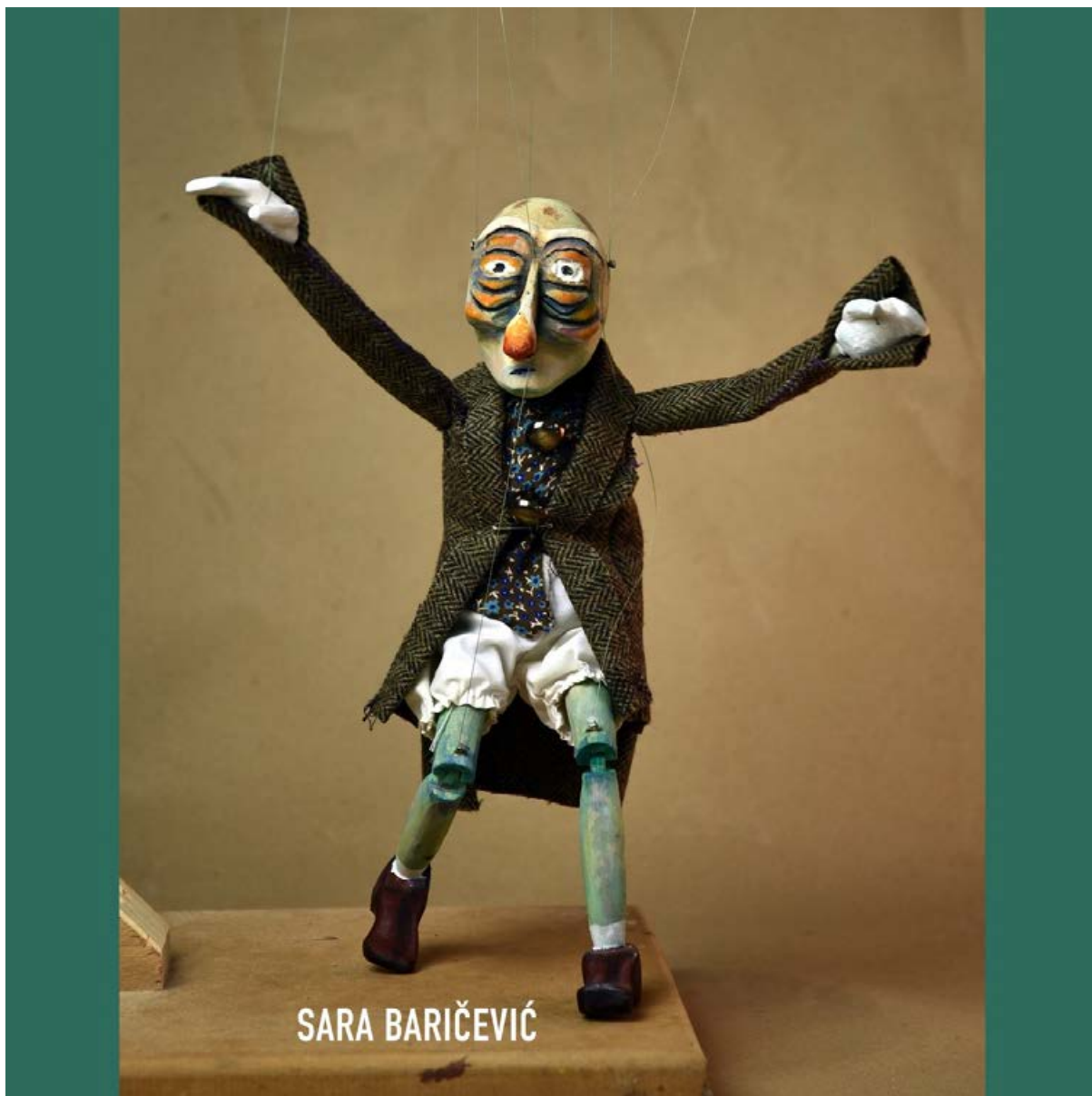
SARA BARIČEVIĆ

SARA BARIČEVIĆ

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje i tehnologija lutke 2*

/ marioneta realizirana u okviru kolegija Oblikovanje i tehnologija lutke 3

/ stolna lutka realizirana u okviru kolegija *Oblikovanje karaktera lutke 2*

nastavlja se...

Preporučena literatura

praksa

1. Varl, Breda. *Moje lutke 1-6*, Zagreb: MČUK, (Lutke na štapu, Lutke na koncu, 1999; Ručne lutke - ginjoli, Plošne lutke, 2000; Mimičke lutke, Maske, 2001.)
2. Tománek, Alois. *Vrste lutaka*. Zagreb / Osijek: Hrvatski centar UNIMA, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Umjetnička akademija u Osijeku, 2018.

povijesno-teorijski okvir

3. Blumenthal, Eileen. *Puppetry and Puppets. An Illustrated World Survey*. London: Thames & Hudson. 2005.
4. Jurkowski, Henryk. *Povijest europskoga lutkarstva, I. dio. Od začetaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: MČUK, 2005.
5. Jurkowski, Henryk. *Povijest europskoga lutkarstva, II. dio. Dvadeseto stoljeće*. Zagreb: MČUK, 2007.
6. Jurkowski, Henryk. *Teorija lutkarstva, Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*, Subotica: Međunarodni festival pozorišta za decu, 2007.
7. Kleist, Heinrich von. *O marionetskom kazalištu. Zapisi i anegdote*. Zagreb: Scarabeus-naklada, 2009.
8. Kroflin, Livija. *Duša u stvari. Osnovne lutkarske tehnike i njihova primjena*. Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, 2020.
9. Kroflin, Livija, ur. *Međunarodni znanstveni skup: Europske odrednice pojma lutke i stručno lutkarsko nazivlje*. Zbornik. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 2014.
10. Lazić, Radoslav. *Magija lutkarstva. Dramaturgija i poetika lutkarskog teatra. Antologija*. Beograd: Foto Futura / Autorska izdanja, 2007.
11. Lazić, Radoslav. *Umetnost lutkarstva. U potrazi za estetikom lutkarskog teatra. Dramaturgija, Režija, Gluma, Animacija, Kreacija lutaka...*, Beograd: Foto Futura / Radoslav Lazić, 2007.
12. Paljetak, Luko. *Lutke za kazalište i dušu*. Zagreb: MČUK, 2007.
13. Županić Benić, Marijana. *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam International, 2009.